

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

בהעלותך תשס"ח

פרשת שבוע

עוד על "ירושלים הבנויה פעיר שחפכה לה יחדו"

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בשבוע שעבר הסברנו שמקום המקדש צריך לחבר בין המקום הראוי לבניית מזבח קבוע לבין המקום שממנו תצא תורה והוראה לישראל. בין "הר המוריה" לבין "הר המור". הבטחנו להסביר גם כיצד אחדות העם קשורה לשניהם.

לאחר העליה לירושלים והכרזתה כבירת עם ישראל המאוחד, התרשל העם בקיום מצוות בנין בית הבחירה. כך מסביר המדרש את פשר המגפה הנוראה המתוארת בסוף ספר שמואל ב'. וז"ל המדרש:

"וישלח ידו המלאך אל ירושלים לשחתה... כך כל אותן האוכלוסין שנפלו לא נפלו אלא על ידי שלא תבעו בבנין בית המקדש" (מדרש שמואל פרשה לא ד).

כדי לעצור את המשחית שולח הקב"ה את גד הנביא אל דוד עם הציווי הבא:
"עלה הקס ליקנך מזבח בגרן ארונה היבסי" (שמואל ב כ"ד יח)

דוד, כנציג של כל עם ישראל, קונה (חמישים שקלים לכל שבת ושש מאות שקלים בסה"כ) (שם כד ודבה"י א כ"א כה) את גורן ארונה היבסי ובונה שם מזבח. התוצאה מתוארת בספר שמואל בדרך זו:
"ויעל עלות וישלמים ויעתר יקנך לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל" (שם כה)

עיון בספר דברי הימים מגלה לנו פרטים נוספים, וז"ל הכתוב:

"וישא דויד את עיניו וירא את מלאך יקנך עמד בין הארץ ובין השמים וחרבו שלופה בידו וטויה על ירושלים... ויבן שם דויד מזבח ליקנך ויעל עלות וישלמים ויקרא אל יקנך ויענהו באש מן השמים על מזבח העלה: ויאמר יקנך למלאך וישב חרב אל דונה: בעת ההיא בראות דויד כי ענהו יקנך בגרן ארנו היבסי ויזבח שם: ומשכן יקנך אשר עשה משה במדבר ומזבח העולה בעת ההיא בגבמה בגבעון: ולא יכל דויד ללכת לפניו לדרש אלהים כי נבעת מפני חרב מלאך יקנך: ויאמר דויד זה הוא בית יקנך האלקים וזה מזבח לעלה לישראל" (דבה"י א כ"א טז, כו-ל, כ"ב א).

נלמד מכאן כי דוד ראה את המלאך בנקודת החיבור של השמים והארץ (ירושלים של מעלה וירושלים של מטה). האש היורדת מן השמים מוכיחה כי הקב"ה קיבל את קרבנו והשרה שם את שכינתו. המלאך האוחז בחרב מונע מדוד את ההקרבה ודרישת האלקים במקום אחר. מהו אותו מקום אליו דוד רצה ללכת ולא היה יכול מפני להט החרב? זהו המשכן שבנה משה במדבר ונכנס עם העם לארץ, המשכן שעמד באותה שעה בגבעון. באותו רגע הבין דוד כי מצא את המקום "אשר יבחר יקנך אלהיכם מכל שבטיכם" (דברים י"ב ה). מרגע זה ואילך נקבעה הלכה לדורות. ירושלים המאוחדת, היא מקום המקדש, היא מקום ההוראה, היא הר המור והיא הר המוריה.

נסביר קצת יותר. הרמב"ם קושר בין המזבח שבנה דוד בגורן ארונה היבסי עם המזבח שבנה האדם הראשון בגן עדן ועם המזבח שבנה אברהם בהר המוריה. וז"ל:

"המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנאמר זה מזבח לעולה לישראל, ובמקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר ולך לך אל ארץ המוריה ונאמר בדברי הימים ויחל שלמה לבנות את בית יי בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדויד אביו אשר הכין במקום דויד בגרן ארנו היבסי. ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו... ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא, אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא" (בית הבחירה פרק ב ה' א-ב).

אם כך, אותו "להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים" (בראשית ג' כד) שמנע מאדם הראשון לחזור אל "עץ החיים" הוא שמנע עכשיו מדוד מלצאת מאותו מקום.

מי הוא בימי דוד "עץ החיים"? שלמה בנו מגלה לנו: "עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאשר" (משלי ג' יח). התורה שמוריה יושבים בלשכת הגזית הם המלמדים אותנו את דרך עץ החיים.

כך מצא דוד את המקום הכולל במהותו את שלשת המרכיבים ההכרחיים:
א. אחדות העם ב. נחלת שכינה ג. מקום שממנו תצא תורה

הר הבית בירושלים הוא הוא לב האומה! אנו מתפללים כי שוב בקרוב, יבואו לידי ביטוי מעשי שלשת סגולותיו.

ERETZ HEMDAH

5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

ארץ חמדה ע"ר

רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

שער לדין

בחודשים הקרובים יתפוס מדור "שער לדין" את מקומו של המדור משפט והלכה – משפטי שאול / הלכה פסוקה.

המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

חקירת העדים

הרב יואב שטרנברג

במשפט הכללי מקובל, שכחלק מתהליך קבלת עדות, העדים נחקרים. מטרת החקירה היא לוודא שהעדים אינם משקרים, ושמה שהם מעידים הוא אכן מה שהם זוכרים. גם בדין התורה באופן עקרוני ישנו חיוב לחקור את העדים. במשנה בסנהדרין (מ.) נאמר: "היו בודקין אותן (=את העדים) בשבע חקירות: באיזו שבוע, באיזו שנה, באיזו חודש, בכמה בחדש, באיזה יום, באיזה שעה, באיזה מקום. מכירין אתם אותן? התרתם בו? העובד עבודה זרה – את מי עבד, ובמה עבד?" למעשה, החקירות המנויות במשנה עוסקות בשני תחומים: הזמן שבו התרחש המעשה שהעדים מעידים עליו והמקום שבו התרחש המעשה, וכן פרטים מהותיים באופן התרחשות המעשה. מלבד החקירות, מתוארות במשנה שאלות נוספות הנקראות 'בדיקות': "כל המרבה בבדיקות הרי זה משובח. מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים. מה בין חקירות לבדיקות? חקירות, אחד אומר איני יודע – עדותן בטילה. בדיקות, אחד אומר איני יודע, ואפילו שנים אומרים אין אני יודעין – עדותן קיימת. אחד חקירות ואחד בדיקות, בזמן שמכתישין זה את זה – עדותן בטילה".

בניגוד לחקירות, הבדיקות קשורות לפרטים נוספים שהיו בשעת המעשה, אבל אינם נוגעים באופן ישיר לסיפור המעשה עצמו, כמו למשל אילו בגדים לבש ההורג, אילו גידולים גדלו בשדה שעליה עמד וכדומה. באופן עקרוני, ניתן להבין את החיוב לחקור את העדים בשלוש דרכים שונות:

- מתן אפשרות להזים את העדים, שהרי "כל עדות שאי אתה יכול להזימה" אינה עדות (כמבואר בגמרא בסנהדרין מא.), וללא הידיעה היכן היו העדים בשעה שראו את העדות לטענתם, אי אפשר להזים את עדותם.
- בירור העדות – חיוב דרישה וחקירה נועד לברר את דבריו של העד בסיפור המקרה. היינו, שגם בעד אחד שייך חיוב דרישה וחקירה, כדי לדעת שהעד מדייק בעדותו ואינו טועה או נכשל בחוסר דיוק.
- בירור שאין הכחשה בין שני העדים. דהיינו, על ידי שחוקרים את העדים ניתן למצוא סתירות בדבריהם. ננסה לעמוד על הבסיס לכל אחת מהאפשרויות בקצרה.

כאמור במשנה, אם אחד העדים ענה לשאלה המוגדרת כ'חקירות' "איני יודע", עדותו בטלה. לעומת זאת, אם ענה באופן דומה על שאלה של 'בדיקות', עדותו קיימת. הגמרא (סנהדרין מא:) מסבירה שהסיבה לכך היא שכאשר אחד אומר "איני יודע" בחקירות עדותו אינה ניתנת להזמה, ואילו בבדיקות – אף אם אינו יודע פרט מסוים עדיין ניתן להזים את העדות. מגמרא זו ניתן להסיק שחיוב החקירה הוא כדי שתהיה עדות שאינה יכול להזימה. כן נראה גם מדברי רש"י (סנהדרין מ.): "מכירים אתם אותן – את ההרוג, שמא נכרי הוא, וזו אינה מן החקירות של הזמה אלא כל שאר בדיקות אינו אלא להכחיש, שמא לא יאמר כדברי חבירו ותבטל עדותם, והוא והם פטורין, אבל מן החקירות של הזמה אי אתה מוצא יותר משבעה, כדאמרין בגמרא".

הביטוי "חקירות של הזמה" מגלה, שרש"י הבין שהטעם לחקירות הוא כדי שתהיה עדות שניתן להזימה, ולכן אם העד אינו יודע את התשובה לאחת החקירות הרי זו עדות שאי אפשר להזימה, והיא בטלה. לעומת זאת, הבדיקות אינן קשורות לאפשרות להזים את העדות, אלא נועדו רק לברר שאין הכחשה בין העדים, ולכן העדות אינה בטלה כאשר העד אינו יודע את התשובה לאחת הבדיקות.

הרמב"ם (סנהדרין פרק א הלכה ד) מגדיר את הצורך בדרישה וחקירה בדרך שונה מזו של רש"י: "מצות עשה לדרוש את העדים ולחקרן ולהרבות בשאלתן, ומדקדקין עליהן ומסיעין אותן מענין לענין בעת השאלה כדי שישתקו או יחזרו בהן אם יש בעדותן דופי".

מבואר ברמב"ם, שהמטרה של דרישה וחקירה היא לברר שהעד מדייק בעדותו. מאידך גיסא, בדברי הרמב"ם לא נזכר כלל הצורך לאפשר את הזמת העדים, וגם בהמשך פרק א ופרק ב, שבהם מבאר הרמב"ם את חיובי הדרישות וחקירות, הוא אינו מזכיר את המושגים "הזמה" ו"עדות שאי אתה יכול להזימה".

העובדה שהרמב"ם, כפי הנראה, אינו מקשר את הדין של דרישה וחקירה לדין של עדות שאי אתה יכול להזימה, מאפשרת להבין הלכה נוספת בדבריו. הרמב"ם מגדיר את השאלות שאינן נוגעות לזמן ולמקום אלא לאופן התרחשות המעשה כ'דרישות'. והנה כתב הרמב"ם (שם פרק ב הלכה א), שאם אמר בדרישות "איני יודע" עדותו בטלה:

מה בין חקירות ודרישות לבדיקות? בחקירות ודרישות, אם כיון האחד את עדותו והשני אומר "איני יודע" עדותו בטלה... כיצד? העידו שהרג זה את זה, ואמר האחד כשנחקר: בשבוע פלוני, בשנה פלונית, בחדש פלוני, בכך וכך בחדש, ברביעי בשבת, בשש שעות ביום, במקום פלוני הרגו, וכן כשדרשו במה הרגו אמר: הרגו בסייף, וכן העד השני כיון עדותו בכל חוץ מן השעות, שאמר: איני יודע בכמה שעות היה ביום, או שכיון את השעות ואמר: איני יודע במה הרגו ולא הבנתי בכלי שהיה בידו – הרי עדותן בטלה.

ותמה עליו הראב"ד (שם), שהרי בירור המעשה מוגדר לכאורה כבדיקות, ובבדיקות אם אמר "איני יודע" עדותו קיימת – שהרי עדיין זו עדות שאפשר להזימה. קושיה זו מתאימה לדרכו של רש"י, לפיה החקירות קשורות אך ורק לאפשרות ההזמה. אולם, היות שהרמב"ם סובר שדרישות חמורות יותר מבדיקות, משום שהן מבארות את עיקר העדות, ולכן בכל הדרישות אם אמר "איני יודע" כאילו לא העיד, ולכן עדותו בטלה.

את הכיוון השלישי בהבנת מהותן של החקירות ניתן להסיק מתוך דברי ה"נודע ביהודה" (מהדו"ק אבה"ע סי' עב, בסתירת ההיתר הראשון ד"ה עוד נראה לי בכוונת דברי הרא"ש). ה"נודע ביהודה" מבאר שמן הפסוקים העוסקים בחיוב חקירה היינו יודעים רק על הצורך בדרישה וחקירה לכתחילה, אבל מן הלימוד הזה לא היינו פוסלים את העדות אם אמר "איני יודע", ורק מחמת הצורך בעדות שאתה יכול להזימה נפסלת העדות. לכן, טוען ה"נודע ביהודה", אין קשר בין הצורך בדרישה וחקירה ובין הדין של "עדות שאי אתה יכול להזימה".

על פי דבריו של ה"נודע ביהודה", אי אפשר לומר שהחייב בחקירות נועד לברר שהעד מדייק בדבריו, כדעת הרמב"ם. שכן, גם כשהעד אומר בפירוש שאינו יודע פרט מסוים, מצד החייב בדרישה וחקירה עדותו קיימת. לכן נראה שה"נודע ביהודה" מבין שכל מטרתה של החקירה היא לנסות ולבדוק אם יש סתירות בדברי העדים.

הדין למעשה

אף שמדין תורה יש לחקור את העדים, חכמים ביטלו את הצורך בחקירת העדים בדיני ממונות, דבר המיקל על התובעים. הטעם להקלה זו הוא 'שלא תנעל דלת בפני לווים'. לכן, עד המגיע לבית הדין אינו נדרש לזכור בוודאות את הזמן והמקום שבו התרחש המקרה שהוא מעיד עליו. עם זאת, כאשר נראה לבית הדין שהעד משקר, או שישנו חוסר בהירות גדול בדבריו, רשאי בית הדין לחקור את העד בכל הדרישות והחקירות.

לקריאה נוספת:

הרב יואב שטרנברג, **הגדרת החייב בדרישה וחקירה**, חמדת הארץ ה', ארץ חמדה, ירושלים תשס"ז, עמ' 224 - 234.

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים. בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לחתום חוזה לפי ההלכה?

פנו אל: "משפט והלכה בישראל" טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ג)

Quito, Ecuador

קיטו, אקוודור

טבת תשנ"ג

כללי "מעשר כספים"

שאלה

בן אדם, שתקופה מסוימת מחייו, לא היה באפשרותו להפריש מעשר כספי לצדקה (בגלל מיעוט הכנסות), עכשיו המציאות השתנתה ויש לו אפשרות להפריש.

(א) האם הוא צריך להפריש על כל השנים שקדמו בזמן שלא יכל לעשות כן?
(ב) האם מתנות שמקבלים לחתונה וכדו', חייבים במעשר?

(ג) אם חייב, מה יעשה ב"א שלא הפריש, ולא יודע לשער את הסכום שהוא קיבל במתנות, בין בחפצים בין בכסף?

(ד) בענין כספי מעשר - האם חיוב ההפרשה הוא כל חודש אחרי קבלת המשכורת או אפשר לחכות כמה חודשים ולתת הכל בבת אחת?

(ה) מי שנתן הלואה לבן אדם שהיה במצוקה, ואחרי הרבה זמן עוד לא החזירו לו את הכסף, ויש חשש גדול שלא יחזירו לו, האם אפשר להחשיב את הסכום כנתנת מעשר?

תשובה

(א) יש להקדים שלהלכה נוקטים, ש"מעשר כספים" אינו אלא מנהג¹.

לפיכך - אדם שגבה ליבו בדרכי ד', והוא רוצה להתחיל לנהוג לתת "מעשר כספים"², אינו צריך לחשב רווחיו בשנים הקודמות כדי ליתן עליהם מעשר עתה. אמנם, בתחילת התנהגותו ב"מעשר כספים" הדרך המובחרת ביותר היא: טרם יתחיל להפריש מרווחיו שלעתיד, יפריש מעשר מכל נכסיו³, ואם דבר זה קשה לו, אל ימנע עצמו משום כך מלהפריש על רווחיו שלעתיד בלבד.

(ב) בנדון הפרשת "מעשר כספים" ממתנות שקיבל - מקובל להבחין בין מתנות ממון, שאודותיהן הוזכר המנהג להפריש כבר בדברי ראשונים, לבין מתנות חפצים שלגביהם לא הוזכרו⁴.

(ג) מי שיש לו עסק שאי-אפשר לברר, כמה ריווח יש בו, נותן מעשר על-פי אומדנא שלו, מה היו רווחיו בקירוב⁵, ומכאן נלמד לנדון דידן: הרוצה לעשר בדרך המובחר ולפתוח בעישור כל נכסיו, ואינו יודע לברר ערך נכסיו בצורה מדויקת - יפריש ע"פ אומדנא⁶.

ד) מעיקר הדין יכול אדם לעשות חשבון לצורך הפרשת מעשר כספים כל חצי שנה או שנה (ויכול לכלול בחשבון זה מה שרגילים לתת בביתו לעניים במשך השנה)⁷, אך יש שכתבו, שראוי להפריש המעשר לכיס נפרד מיד כשיבוא הרווח לידו⁸.

ה) נתן הלוואה לאיש במצוקה וירא שההוא לא יחזיר לו את הכסף, רשאי לגבות חובו ממעשר כספים בתנאים הבאים:
1. שיהא הלווה עני שרשאי לקבל צדקה;
2. שהמלוה לא התחייב במעשר כספים בנדר⁹, או שהיתנה מראש בעת מתן ההלוואה לגבות אותה ממעות מעשר, אם הלווה לא ישלם¹⁰.

- 1 שו"ת "שבות יעקב" (ח"ב סי' פה), "ערוך השלחן" (יו"ד סי' רמט) ועוד.
 - 2 הוראה חשובה למי שמתחיל לנהוג מעשר כספים: שיתנה מראש, שמנהגו זה הוא בלי נדר ובלי קבלה (ועיין בהקשר זה סעיף ה) תנאי 2).
 - 3 לשון השו"ע יו"ד (סי' רמט סעיף א): "וחומש זה שאמרו, שנה ראשונה מהקרן, מכאן ואילך חומש שהרויח בכל שנה".
 - 4 והש"ך שם (סי' ק ב) כתב: "ונראה דה"ה במעשר לבינוני...".
 - 5 ספר "מעשר כספים" (בשם שו"ת "יד הלוי" ח"ב סי' מד).
 - 6 שם משו"ת "דברי מלכיאלי" (חלק ששי, מכת"י, סי' ט אות ג).
 - 7 הערה: מאחר שביררנו בסעיף ה שחפצים שנתקבלו במתנה, אף הנוהג זה מכבר בנתינת מעשר אינו צריך לעשר מהם, ודאי אף הבא להעריך ערך נכסיו לעשר מן הקרן בדין "שנה ראשונה", אינו צריך לכלול בהערכתו חפצים (כגון דירה שקיבל במתנת נישואין) שניתנו במתנה, ומראש לא נתחייב במעשר.
 - 8 ספר "מעשר כספים" הביא מספר "אהבת חסד" (פי"ח סעיף ב).
 - 9 שם בשם השלי"ה, ועוד.
 - 10 "אגרות משה" יו"ד ח"א סי' קנג.
- רמ"א יו"ד סי' רנז סעיף ה וכביאור הש"ך שם סי' יב.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'-ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו. תשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".
מחיר מבצע לששת הכרכים במקום 360 ₪ 300 ₪ (לחץ לקניה)